

sen zijn geweest die de stad introkken. Nu viel het hoogtepunt van de immigratie in Amsterdam juist in de jaren 1880-1890, terwijl in Rotterdam vooral in de jaren 1890-1900 de immigratie aanzienlijke betekenis had. De verschillen in stijging van het bevolkingscijfer van beide gemeenten in de twee onderscheiden perioden, zie tabel 3, duiden hier ook op.

Nu we ons een beeld hebben gevormd van hoe de enorme bevolkingstoename in Rotterdam in de jaren 1880-1900 tot stand gekomen is, ligt het voor de hand ons af te vragen hoe het mogelijk is geweest dat deze mensen in Rotterdam een onderdak hebben weten te krijgen. Dat de woningbouw in Rotterdam in de periode 1880-1900, in vergelijking met voorafgaande jaren, geheel nieuwe wegen is ingeslagen moge duidelijk worden in de volgende hoofdstukken.

II. DE STADSUITBREIDING VÓÓR EN NA 1883

De huisvestingsproblemen in Rotterdam droegen tot het einde van de zeventiende eeuw nog niet het nijpende karakter dat zij in later jaren en wel speciaal in de negentiende eeuw zouden vertonen. Rotterdam bleef de kleine stad, zij het dan ook dat ze vergeleken bij de veertiende en vijftiende eeuw een veel hogere bevolkingsdichtheid had moeten aanvaarden om de toenemende bevolking te huisvesten.

In de loop van de achttiende eeuw nam de bevolkingsdichtheid zeer sterk toe. De bevolking groeide namelijk, maar de stad groeide niet, d.w.z. zij breidde zich niet uit. De ruimte binnen de vesten, die aan het einde van de achttiende eeuw een ruim 50.000 bewoners huisvestte, was nog dezelfde als in 1632, toen de bevolking geschat werd op 30.000 personen¹⁴). De gemeentelijke overheid poogde nl. aanvankelijk het wonen en werken, en daarmee de bouw van woningen en bedrijven, binnen de grenzen van de stad te concentreren. Dit leidde er toe, dat steeds meer open terreinen in de stad werden volgebouwd. Na 1723 werd het toegestaan buiten de oude stadsdriehoek te wonen en daar bedrijven te vestigen met woning inclus. De beter gesitueerde Rotterdammers hadden in deze landelijke omgeving van de stad hun buitenplaatsen met zomerwoningen.

In de stad bij de havens bouwden de kooplieden fraaie koopmanshuizen. De huisvesting van de arbeidende bevolking ging